

811.111'367

811.163.41'37

<https://doi.org/10.18485/sj.2022.27.1.9>**НАТАША Р. МИЛИВОЈЕВИЋ***Универзитет у Новом Саду
Филозофски факултет

Оригинални научни рад

Примљен: 15.10.2021.

Прихваћен: 22.12.2021.

О СИНТАКСИЧКИМ И СЕМАНТИЧКИМ СВОЈСТВИМА ИДИОМАТИЗОВАНЕ КОНСТРУКЦИЈЕ СА ДЕНОТАЦИЈОМ КВАЗИ РЕЗУЛТАТА У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ

Рад се бави синтаксичким и семантичким одликама идиоматизованих конструкција са денотацијом квази резултата у модерном језику. Конструкције са денотацијом квази резултата припадају семантичко-синтаксичкој мрежи сродних конструкција којима се означава резултативност и то промена локације или стања те усмерено (или неусмерено) просторно кретање. Денотацију квази резултата која се реализује на нивоу укупне конструкције могуће је иницирати како на конструкционом нивоу, тако и путем појединачних конституената, нпр. квази објектом или квази рефлексивом. Теоријски оквир приказаног истраживања је Граматика конструкција која идиоматизоване конструкције посматра као део структурног континуума у природним језицима, а чији континуанти се крећу од делимично фиксираних синтаксичких образаца до потпуно окошталих формулаичних структура (Голдберг 1995, 2006; Голдберг/Цекендоф 2004; Миливојевић 2016, 2017, 2021; Хилперт 2014; Цекендоф 2015). Формално-структурни облик конструкције у српском језику одговара моделу аблативног генитива са предлогом ОД, ИЗ, С(А). Када говоримо о структури догађаја, у раду показујемо да идиом са значењем квази резултата има сложену догађајност која обухвата два поддогађаја, од којих је први повезан са глаголом, а други се односи на интеракцију управног глагола и укупне конструкције. Оваква структура догађаја повлачи неконвенционално семантичко-синтаксичко мапирање, те низ повезаних специфичности у погледу припадајућих аспектуалних и акционалних својстава

* natasa.milivojevic@ff.uns.ac.rs

конструкције. Закључује се да идиоматизоване конструкције са денотацијом квази резултата по правилу не означавају праву резултативност, већ исказују изразито појачани интензитет радње. Самим тим, овакве конструкције имају афективно значење због чега припадају експресивној лексици српског језика, тј. глаголским експресивима. Теоријски закључци који се износе у раду проверени су на корпусу савременог српског језика СрпКор2013.

Кључне речи: идиоматизована конструкција, квази резултат, граматика конструкција, структура аргумената, структура догађаја, глаголски експресив.

1. УВОД

Идиоматизоване конструкције са денотацијом квази резултата у српском језику изражавају се путем синтаксичких образаца који припадају конструкцијом континууму *правих резултатива* (Голдберг 1995, 2006; Голдберг/Џекендоф 2004). Прави резултативи су по дефиницији конструкције којима се исказује присуство или остварење *резултата* глаголског догађаја, на пример одређена транзитивна промена која се односи на радњу исказану глаголом или на партиципманте те радње, промена локације путем конструкције којом се изражава просторно кретање и томе слично. Мрежа резултатива у енглеском језику обухвата следеће конструкције: придевски резултатив (енг. *adjectival resultative*), усмерено кретање (енг. *directed motion*), неусмерено кретање (енг. *undirected motion*), конструкцију „звук уместо кретања” (енг. *sound for motion construction*), конструкције са денотацијом промене стања/локације (енг. *change-of-state/location*) и конструкцију са денотацијом квази резултата (енг. *false result construction*) (Голдберг/Џекендоф 2004)¹. У српском језику, мрежа или „породица” сродних резултативних конструкција готово је идентична као у енглеском и укључује: усмерено или неусмерено просторно кретање, конструкцију „звук уместо кретања” (и то њену неакузативну и неергативну варијацију), конструкције са денотацијом промене стања/локације и конструкцију са денотацијом квази резултата. (Миливојевић 2010а, 2010б, 2016, 2021). Конструкција која није заступљена у српском језику је придевски резултатив (1г). Уводни примери за енглески и српски језик дати су у низовима примера (1а–д) и (2а–д), заједно са типовима резултата (РЕЗ) које лексикализују:

- (1) а. The grocer ground the coffee beans (in)to a fine powder. → РЕЗ_{стање}
 продавац је самлео кафу у фини прах
 б. Peter fell from the ladder. → РЕЗ_{локација}
 Петар је пао с мердевина

¹ За детаљну дискусију о сваком типу резултатива појединачно, прочитати рад Голдберг/Џекендоф 2004.

- в. The kids laughed themselves into a frenzy. → РЕЗ_{квази,резултат}
деца су се смејала до лудила (Кариер/Рандал 1992: 175)
- г. Peter watered the tulips flat. → РЕЗ_{стање}
 *Петар је заливао лале спљоштене
- ^{КОР.} Петар је спљоштио лале од заливања
- д. Mary cried her eyes out. → РЕЗ_{квази,резултат}
 Марија је исплакала очи
- (2) а. Изашао је из куће. → РЕЗ_{локација}
 б. Пао је с мердевина. → РЕЗ_{локација}
 в. Здробило је поврће у кашу. → РЕЗ_{стање}
 г. Јован се распада од умора. → РЕЗ_{квази,резултат}
 д. Марија је исплакала очи од туге. РЕЗ_{квази,резултат}

Како показују примери (1в) и (1д) у енглеском, те примери (2г) и (2д) у српском језику, под денотацијом квази резултата на нивоу конструкције подразумева се језичка ситуација у којој резултатив нема денотацију правога већ „лажног” или *квази резултата*. Другим речима, оваквим конструкцијама не исказује се права промена локације или стања, или право просторно кретање, већ укупна конструкција означава појачани, нагљшени интензитет радње која је именована управним глаголом конструкције.

О резултативима је до сада било доста речи у савременој семантичкој и синтаксичкој лингвистичкој литератури. Велики број студија објављен је на пољу англистике, а овде наводимо оне које проблему резултатива приступају из угла конструкционистичке анализе (Каликавер/Џекендоф 2005; Кариер/Рандал 1992; Кристи 2010, 2011; Левин/Рапапорт Ховав 2004; Фанего 2017; Хај/Кенеди/Левин 1999; Џекендоф 2015, између осталих). Будући да резултативне конструкције представљају феномен који је значајан и у међујезичкој перспективи, њиме се баве и контрастивна, упоредна и типолошка лингвистичка истраживања чији најзначајнији заједнички општи закључак јесте то да се резултативи по правилу испољавају путем сличних морфосинтаксичких језичких средстава у оним језицима који припадају истом ситуативном оквиру (глаголском или сателитском)² (уп. Биверз/Левин/Там 2009; Крофт 2010; Миливојевић 2010а; Талми 1985, 1991), при чему су могуће и микро-параметризације у погледу специфичних конструкција у појединим језицима³ (Герке 2005, 2008; Голдберг/Џекендоф 2004; Каликавер/Џекендоф 2005; Миливојевић 2010а, 2010б, 2016; Џекендоф 2015). Тако је, како смо већ напоменули,

² Талми (1985, 1991) сврстава природне језике у типолошке класе на основу принципа кодирања просторног кретања: уколико се скала кретања лексикализује глаголом, језик има глаголски ситуативни оквир; ако се скала кретања лексикализује сателитима (партикулама, префиксима, предлозима, падежним суфиксима), језик има сателитски ситуативни оквир.

³ Герке (2008) чак предлаже ревизију типолошке поделе језика према Талмију на основу критеријума присуства или одсуства придевског резултатива у одређеном језичком систему.

резултатив исказан придевом могућ у енглеском језику, али га нема у српском (примери 3а и 3б). Са друге стране, док је неакузативна конструкција „звук уместо кретања” у којој је звук повезана, директна последица кретања (пример 4а) веома честа у енглеском језику, њена неергативна варијација у којој је објекат локације истовремено и емитер звука (4б), параметризована је за српски језик (4в), док је таква конструкција у енглеском језику неграматична, иако енглески и српски припадају истој типолошкој класи језика, тј. језицима са сателитским ситуативним оквиром⁴:

- (3) а. The door slammed shut. → придевски резултатив
 б. *Врата су треснула затворена. → придевски резултатив
 (Миливојевић 2017: 135)
- (4) а. The truck rumbled through the gate. → неакузативна конструкција
 б. *He yelled down the street. → неергативна конструкција
 в. Викао/певао је низ улицу/улицом. → неергативна конструкција⁵.

Када је реч о србистичким истраживањима резултативних конструкција, таквих студија је значајно мање, а поготову их је мало на пољу конструкционистичких истраживања.⁶ Вредне су и драгоцене студије које се баве глаголским префиксима, јер творбена префиксација јесте примарно средство исказивања резултата у српском језику. Србистика доприноси низ важних студија о глаголској префиксацији те о функцији префикса и предлога на пољу синхроних, етимолошких и когнитивистичких истраживања (Бјелетић 1994, 2006; Ивић 1961, 1983; Кликовац 2000; Ковачевић 1981; Новаков 2005; Миливојевић 2007; Пипер и др. 2005; Фагард/Стошић/Черути 2017; Хлебеш 1990, између осталих), у којима се износе значајни општи закључци на које се ослањају даља савремена проучавања ове тематике. Због свега наведеног сматрамо да су резултативи у српском језику актуелна тема лингвистичких истраживања, која завређује додатну пажњу.

2. ТЕОРИЈСКИ ОКВИР ИСТРАЖИВАЊА

Савремени теоријски модели који се баве појмом конструкције могу се начелно поделити на лексикалистичке и конструкционистичке. Када је реч о лексикалистичким приступима, значајан је модел Бет Левин (Левин 1993) према ком познавање лексичког значења глагола дефинише његово могуће

⁴ Према Талмију (1985, 1991).

⁵ За детаљну дискусију о неакузативним и неергативним конструкцијама типа „звук уместо кретања” у српском језику видети Миливојевић (2017: 168)

⁶ Контрастивне (енглеско-српске) студије које за теоријско полазиште имају граматику или семантику конструкција наведене су у претходном одељку текста, у низу контрастивних референтних студија.

структурно окружење те предвиђа начине његове лексичко-граматичке контекстуализације. Насупрот оваквом теоријском становишту, Граматика конструкција (Голдберг 1995, 1997, 2006) значење глаголске конструкције сагледава као последицу интеракције укупне конструкције са појединачним значењима њених конституената.

2.1. Граматика конструкција

У конструкционистичким приступима, акценат језичког моделовања не ставља се примарно нити на синтаксу нити на лексикон, него на синтаксичко-лексички (тачније формално-значењско-употребни) континуум. (в. Хилперт 2014). Када се, на пример, у језику јаве неубичајена, нефреквентна, или стилски маркирана значења глагола, за то је одговорна управо конструкција као устаљени морфосинтаксички образац.

У овом истраживању руководимо се начелним принципима најшире прихваћене верзије граматике конструкција (Голдберг 1995, 2006). Према овој теорији, граматика се састоји из мрежа конструкција (енг. *construction networks*), при чему конструкције у суштини представљају *запамћене парове форме и значења* који могу испољити различит степен продуктивности унутар језичког система, од веома продуктивних до потпуно непродуктивних. По дефиницији, *конструкције су синтаксички обрасци који испољавају висок степен формалне композитивности (наш превод, Голдберг 2006: 5).*⁷ Теоријски приказ конструкције према моделу граматике конструкција обухвата две компоненте: *семантичку* која спецификује укупно значење конструкције те семантичке улоге конституената и *синтаксичку* (формалну) која дефинише синтаксички образац, тј. форму и тип конструкције, или њену „конфигурацију”. Такође, у (голдберговској) конструкционој граматизи сматра се да су све значењске јединице у језику – конструкције, и то различитог нивоа сложености (почев од атомичких – везаних морфема и мономорфемских речи, ка све сложенијим – полиморфемске речи, синтагме, клаузе, реченице, као и читави дискурси), и различитог нивоа лексичке испуњености. У том смислу, лексикон је део *конструктикона* (енг. *construct-i-con*, в. Голдберг 2006, Хилперт 2014).

2.2. Идиом као конструкција

Традиционално посматрано, идиомом се сматра (најчешће) вишечлани језички израз чије се значење не изводи (или се не може у потпуности предвидети) на основу семантичког садржаја и/или формалних својстава његових елемената. Тако у студији *Семантика и прагматика речи*, аутор Т. Прћић

⁷ Још једна значајна теоријска новина коју уводе конструкционисти јесте да лексикон по правилу не садржи само морфеме и речи, већ и конструкције.

(2008: 115) користи термин *лексички спој* који обухвата колокације и идиоме. Лексички спој је свако системско комбиновање лексема, а по правилу најмање две, у оквиру језичких исказа, где такво комбиновање на најбољи начин одсликава однос између лексикона и граматике. Прћић даље наводи да идиоми могу бити идиоматизовани садржински, формално или и садржински и формално. Коначно (али што је за нашу анализу посебно значајно!), треба истаћи и да један број идиома испољава могућност „комполитне (ре)интерпретације” (Прћић 1997: 125), при чему се њихова идиоматизација, како садржинска тако и формална, у одређеној мери нарушава.⁸

Неке од значајних особина идиома у међујезичкој перспективи које наводи група аутора Нанберг, Саг и Васов (1994) су: конвенционалност и учесталост употребе, ниска флексибилност или потпуна нефлексибилност структуре, фигуративност значења (на пример метонимија или хипербола), провербијалност, неформалност⁹, афективност (идиомима говорник изражава властити емоционални став према говорној ситуацији; идиоми се ретко користе да би се њима окарактерисала неутрална језичка ситуација; њихова сликовитост и фигуративност, као и конвенционалност употребе комбинују се у изражавању афективног става говорника према датој ситуацији). Док поједини идиоми укључују веома висок степен фигуративности, односно непрозирности по питању значења, други су семантички транспарентни, тј. прозирни. У светлу ове појаве, велики број идиома су суштински двозначне структуре јер их је могуће интерпретирати и дословно.

Пошто смо се осврнули на једну лексикографску и једну формално-прагматску дефиницију идиома, окренућемо се сада појму идиоматизоване конструкције. Најзначајнија карактеристика идиоматизованих конструкција је то што је њихова синтаксичка структура неподударна са припадајућом семантичком (или концептуалном) структуром. Према томе *глагол не пројектује аргументе, нити их лиценцира унутар своје структуре аргументата, већ то чини укупна конструкција у коју је тај глагол инкорпориран (наш превод, Каликавер/Џекендоф 2005)*. Такође, идиоматизоване конструкције представљају структурне обрасце који су продуктивни и чији се поједини елементи могу супституисати (нпр. глагол звука у конструкцији „звук уместо кретања”, или предлошко-падежна синтагма у конструкцији са денотацијом лажног резултата). Додатно, идиоматизоване конструкције могу исказивати висок степен

⁸ Како наводи аутор, у ситуацијама када је могућа композитна интерпретација фразне лексеме, она престаје да буде идиом и постаје „обична” синтагма или реченица. Један такав пример двоструког понашања је идиом *He showed me the door* (на српском: *Показао ми је врата*), где је поред идиоматизоване интерпретације могућа и дословна интерпретација према којој је структура семантички композитивна: неке су уистину показана одређена врата.

⁹ Попут осталих провербијалних израза, идиоми се такође углавном везују за неформални регистар и говорни језик.

синтаксичке (формалне) флексибилности: могу се јавити и са перфективним и са прогресивним аспектом, допуштају модификације адвербијалима и сл. Коначно, суштинска одлика идиоматизованих конструкција је то да оне садрже специфичне аргументе конструкције путем којих се лиценцира њихово идиоматизовано значење. Конструкције које су предмет проучавања у овом раду такође испољавају неке значајне идиоматске одлике у погледу употребе и значења које су дефинисали Нанберг, Саг и Васов (1994), а то су пре свега конвенционалност и учесталост употребе, фигуративност значења, неформалност и афективност.

Ако погледамо реченице (5а–е) које илуструју идиоматизовану конструкцију са денотацијом квази резултата

- (5) а. Отпале су му руке од посла_{ген}.
 б. Растура се од умора_{ген}.
 в. Искочио је из коже_{ген}.
 г. Сишао је с ума_{ген}.
 д. Уши му отпадају од буке_{ген}.
 е. Очи је исплакала од туге_{ген}.

јасно је да се значење конструкције реализује у интеракцији глагола и конструкције¹⁰: у примерима (5а, 5д, 5е) јавља се *квази објекат*, тј. синтаксички објекат којим се реализује денотација појачане радње, уместо дословног значења *отпасти, исплакати*. Исти је случај и са примером (5б) који укључује *квази рефлексив*, као и са примерима (5в, 5г) који у конструкцију уводе *квази скалу* просторног кретања: уместо дословне интерпетације повратне радње (5б) или кретања (5в, 5г), оваквим конструкцијама се по правилу наглашава интензитет радње.¹¹

3. ДИСКУСИЈА

3.1. Формална структура идиоматизоване конструкције са денотацијом квази резултата

Формално-структурни облик идиоматизоване конструкције са значењем квази резултата у српском језику одговара моделу аблативног генитива са предлогом ОД, ИЗ, С(А) којим се означава удаљавање од локализатора, као у примерима (6), (7), (8):

¹⁰ Додатно, у конструкцију се уводе *сателити*, тј. префикси, предлози и падежни суфикси (предлошко-падежна синтаagma), путем којих се структурно лиценцира денотација квази резултата.

¹¹ О статусу појединачних елемената конструкције биће више речи у одељку 3.1.

- (6) Удаљио се ОД стола_{ген}
 (7) Изашао је ИЗ куће_{ген}
 (8) Пао је С мердевина_{ген}
 (Пипер и др. 2005: 153).

Група аутора даље наводи да је појава конкретног предлога условљена, пре свега, типом локализатора исказаног именицом у генитиву, као и природом предикације. Предлог ОД показује удаљавање од локализатора без импликације о ком делу локализатора се ради. Предлог ИЗ показује удаљавање од унутрашњости локализатора, а предлог С(А) означава удаљавање од површине локализатора, који поседује и висину. У оквиру идиоматизоване конструкције са денотацијом квази резултата често се јавља глагол са префиксом, а алтернативно се може јавити и семелфактивни глагол. Префикс и предлог често стоје у односу семантичке хомонимије, тј. они указују на исти правац радње. Значење квази резултата могуће је лиценцирати уколико су сви елементи конструкције исказани, било „на површини” реченице, било кроз неки облик контекстуалне референције. Примери (9)–(14) илуструју идиоматизоване конструкције са денотацијом квази резултата са предлозима ОД (9, 10), ИЗ (11, 12) и С(А) (13,14):

- (9) Полудео је од беса_{ген}
 (10) Умрли смо од досаде_{ген}
 (11) Искочила је из коже_{ген}
 (12) Врдула је из памети_{ген}
 (13) Скинуо се с алкохола_{ген}
 (14) Сишао је с ума_{ген}

У примерима (9) и (11) појављују се глаголи са префиксом, док се у осталим реченицама унутар конструкције уз предлошко-падежну синтагму јавља семелфактивни глагол.

У претходној дискусији о статусу и дефинисању конструкције са значењем квази резултата према постулатима граматике конструкција (одељак 2.2), поменуто је да денотација квази резултата мора бити остварена на нивоу укупне конструкције, али да може бити иницирана неким формалним или семантичким својством индивидуалних конституената конструкције, тј. под-догађајем. Тако је денотацију квази резултата могуће остварити путем *квази објекта* (или *нереференцијалног објекта*, јер не постоји референт за именице *очи* и *руке* у примерима (15), (16), (17)), а где предлошко-падежна синтагма лексикализује *узрок* квази резултата:

- (15) Исплакла је очи_{квз.обј} од туге_{узрок}
 (16) Испадају јој очи_{квз.обј} од умора_{узрок}
 (17) Отпадају му руке_{квз.обј} од посла_{узрок}

Квази резултат може бити повезан и са квази скалом која се лексикализује предлошко-падежном синтагмом:

- (18) Он је сишао с ума_{квз. скала}
 (19) Скинуо је то с(а) дневног реда_{квз. скала}
 (20) Скинули су их са црне листе_{квз. скала}
 (21) *Испала му је из ока – Није ми из ока_{квз. скала} испала!

Пример (21) такође лексикализује квази скалу унутар структуре аргументата, али се јавља само као формулаична конструкција која је по правилу негирана.¹² Самим тим, ова конструкција је фиксиранија као идиом, тј. обухвата виши степен идиоматичности него прототипски примери идиоматизоване конструкције са значењем квази резултата.

Конечно, у конструкцији са значењем квази резултата може се јавити и рефлексивни глагол, који анализирамо као *квази рефлексив*, јер не постоји (концептуални) референт који је дословно полудео у примеру (22), као ни референт који се убио у примеру (23):

- (22) Издудела се_{квз. рефлекс} од бриге.
 (23) Убио се_{квз. рефлекс} од посла.

Прототипске схеме формалних структура претходно описаних типова идиоматизованих конструкција са значењем квази резултата понуђене су у примерима (24), (25) и (26):

- (24) „Полудео је од беса” → N + V + ОД/ИЗ/С(А) N_{Gen}
 (25) „Отпадају му руке од умора” → N + V_{Trans} + N_{Ak} + ОД/ИЗ/С(А) N_{Gen}
 (26) „Растурио се од посла” → N + V_{Reflexiv} + СЕ + ОД/ИЗ/С(А) N_{Gen}

Изнете закључке о структури конструкције и њеној формализацији можемо додатно потврдити бројним примерима из корпуса СрпКор2013:

- (27) а. ...Пријатељство са госпођом Красоткином је донекле ублажавало тугу напуштене жене која је просто очи исплакала од жалости. (СрпКор 2013: Достојевски, Фјодор Михајлович. *Браћа Карамазови*.)
 б. Млада је одједном побегла с неким америчким официром који је завршавао службу у Берлину. Полудео од очајања, Терцуман је починио необично дело инквизиције: спалио је своју фантастичну колекцију. (СрпКор 2013: Љоса, Марио Варгас. *Авантуре неваљале девојчице*. Београд: Лагуна. Превод: Љиљана Поповић Анђић.)

¹² У српском језику, у говорној, жаргонској употреби јављају се и конструкције са високим степеном идиоматизованости, са логичким субјектом у акузативу, а без предлошко-падежне синтагме; узрок квази резултата лексикализује се по правилу именицом или другом именском речју: *Глава ме растура; Леђа ме убијају*.

в. Забрана је била најстроже спроведена чак и у харему, међу шаховим супругама. Монарх је полудео од беса. У једном писму он је верског поглавара оптужио за неодговорност. (СрпКор 2013: Малуф, Амин. *Самараканд*.)

г. Ернест Павлович се, у паници, устумара испред врата. – Па ово је да човек изиђе из памети! Све му је изгледало сувише глупо да би могло бити стварност. (СрпКор2013: Иљф, Иља; Петров, Јевгениј. *Дванаест столица*.)

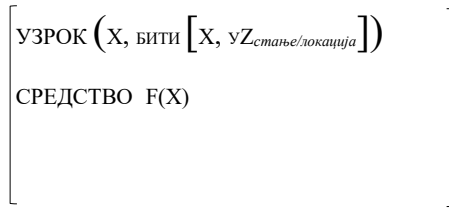
д. ...и често заборављао најобичније речи, које је одлично знао, но које су му тек наједном испадале из памети. Уосталом, то се исто дешавало и кад би немачки говорио. (СрпКор2013: Достојевски, Фјодор Михајлович. *Браћа Карамазови*.)

3.2 Структура догађаја, аспектуална композитност и акционална својства идиоматизоване конструкције са денотацијом квази резултата

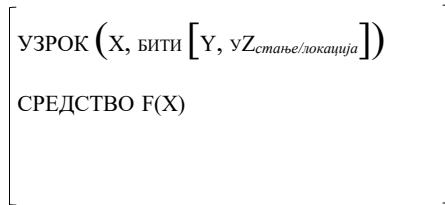
Идиоматска структура са значењем квази резултата има сложenu догађајност (структуру догађаја, енгл. event structure) која обухвата два поддогађаја, од којих је први повезан са глаголом (енгл. verb subevent), а други се односи на интеракцију управног глагола и укупне конструкције (енгл. constructional subevent). Важно је нагласити, да је према теоријским постулатима граматике конструкција за одређивање значења идиоматизоване конструкције семантика примарнија од синтаксе (уп. Голдберг 1997, 2006; Голдберг/Џекендоф 2004; Џекендоф 2015), будући да се структурно-релационо мапирање форме и значења врши искључиво из правца семантичког нивоа, тј. са семантике на синтаксу, док обратни процес није могућ управо због неподударности форме и значења.¹³ Формални прикази конструкција са денотацијом квази резултата према граматици конструкција, дати су у наставку, на сликама: *Слика 1* (конструкција са интранзитивним глаголом), *Слика 2* (конструкција са транзитивним глаголом) и *Слика 3* (конструкција са рефлексивним глаголом):

¹³ Голдберг (1997: 396) закључује свој теоријски предлог модела граматике конструкција навођењем низа могућих релација (R) које повезују поддогађаје у структури догађаја конструкције, и то су *елaborација*, која подразумева да семантика глагола кодира значење конструкције и *симуланост*, као предуслов конструкције, на пример у реализацији денотације квази резултата.

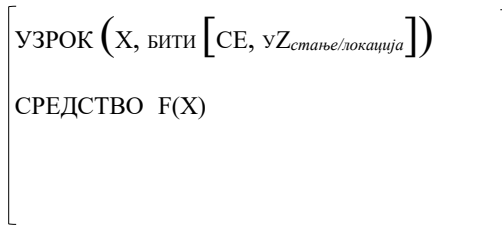
Слика 1.

Слика 2.

Слика 3.

На основу понуђених сликовних приказа може се закључити да је синтаксичка и семантичка структура конструкције резултат интеракције настале између семантике глагола који формално управља конструкцијом и семантике саме конструкције: глагол иницира први поддогађај у структури догађаја [УЗРОК], а потом се у интеракцији глагола и конструкције, тј. другим поддогађајем [СРЕДСТВО] изводи идиоматизовано значење укупне конструкције путем предикатске функције F(X).

Комплексна структура догађаја идиоматизованих конструкција са значењем квази резултата отвара и питање аспектуалних и акционалних својстава

конструкције. Аспектуална композитивност глаголског догађаја је, према широком консензусу у литератури (уп. Крифка 1992) производ комбинације својстава релевантног глагола: глаголског времена, синтаксичких аргумената, могућег дефинисаног стања резултата, својстава спољашњег синтаксичког аргумента глагола, адвербијалних модификатора, те важећих тематских релација између, на пример, објекта и укупне глаголске ситуације. Када је реч о идиоматизованим конструкцијама, аспектуалност узрокује акционалност, јер се конструкција јавља са перфективним и семелфактивним глаголима. Додатно, у погледу акционалности, а како наводи Миливојевић (2016: 78): „Акционалне класе којима припадају конструкциони идиоми су резултат њиховог идиоматског значења, а не синтаксичке композиције. Идиом *to cry one's eyes out* значи у енглеском исто што и *he cried a great deal*. Овај идиом спада у класу активности, док је при дословној интерпретацији, ова фраза у ствари достигнуће.” Примери (28) илуструју исту акционалност код идиоматизованих конструкција са денотацијом квази резултата у српском; док се прави идиоми не могу модификовати адвербијалом који наглашава трајање радње, уз идиоматизоване конструкције таква модификација је могућа, будући да се оне, у вендлеријанским терминима¹⁴ тумаче као активности:

(28) а. *По цео дан бере бостан/баца кашике.

б. По цео дан силази с ума од бриге. → значење: по цео дан се нервира

в. По цео дан му руке отпадају од посла. → значење: по цео дан га јако боле руке

Да закључимо: у погледу акционалности, конструкције са денотацијом квази резултата спадају у класу ателичних процеса, или активности. Ово је директно узроковано значењем конструкције које се изводи на основу структуре догађаја: исто као што конструкција дефинише значење, управо то значење конструкције (а не управни глагол!) дефинише лексички аспект укупног структурног обрасца. Такође, аспектуална композитност и акционална својства дословне интерпретације конструкције (K_1) разликују се од оних која припадају њеној идиоматизованој интерпретацији (K_2): (K_1) *телична* : (K_2) *ателична*; (K_1) *остварење* : (K_2) *активност*.

4. ИДИОМАТИЗОВАНА КОНСТРУКЦИЈА СА ДЕНОТАЦИЈОМ КВАЗИ РЕЗУЛТАТА КАО ГЛАГОЛСКИ ЕКСПРЕСИВ

Остало је још да нешто кажемо о појавности и фреквентности употребе идиоматизованих конструкција са значењем квази резултата у српском језику те о њиховом афективном значењу. Како показује досадашња дискусија, заједно са

¹⁴ За детаљну дискусију прочитати студију Вендлер (1967).

примерима из корпуса СрпКор2013, идиоми које разматрамо у овом раду могу бити изразито продуктивне структуре. Могуће су супституције и варијације глагола, префикса, предлога те именских конституената унутар конструкције као и варијације њиховог структурног комбиновања (нпр. поV/изV ОД N→*пољудети/изљудети од љубави/бола/врућине/очајања*, изV O_{дир} ОД N→*изљудети некога од бриге*, изВИЗ N→*искочити/изаћи/испадати из памети*, V CN→*сићи/сметнути с ума*, итд.). Степен структурне флексибилности и продуктивности конструкције директно је повезан са степеном *жаргонизације*¹⁵ конструкције: што је степен жаргонизације и фреквентности употребе нижи, конструкција је семантички и синтаксички „слободнија”, док виши степен жаргонизације повлачи чвршћу структуру конструкције. Један део ових конструкција такође припада формалном књижевном регистру, што се види из примера (29а–в) из корпуса СрпКор2013:

- (29) а. И још, мило моје детенце, голубићу мој, Петрушењка, исплакала сам ја своје старе очи тужећи за тобом. (СрпКор2013: Толстој, Лав Николајевић. *Хаџи Мурат*. Превела Зорка Велимировић.)
 б. Знала сам пре него што сам јој се приближила, да су поп Мирко и Новица бачени у јаму, да је Слава изљудела од бола и сад се налази у Шибенику на психијатријском одељењу. (СрпКор2013: Божовић, Саша. *Теби, моја Долорес*. Београд: Четврти јул, 1984.)
 в. На неразумљив и неразумљиво свиреп начин ствар је дошла до мајке. Несрећна жена је тек сада изљудела од жалости. Трчала је на гробље, копала ноктима земљу са гроба. Морали су силом да је одводе... (СрпКор2013: Андрић, Иво. *Проклета авлија*.)

А које је је место идиоматизованих конструкција у лексиколошком систему српског језика? Ове конструкције припадају експресивној лексици, или прецизније оне припадају *глаголским експресивима*. Експресивна лексика одређује се као функционално-стилски маркирани слој који је супротстављен неутралном лексичком слоју. „Специфичност експресивне лексике испољава се у њиховој експресивној функцији и у сложености њиховог значења, које поред објективно-појмовног садржаја обухвата и субјективне конотативне компоненте значења” (Ристић 2004: 17).

Да закључимо: идиоматизоване конструкције са денотацијом квази резултата исказују неки од аспеката *квантификације* изражен у максималном степену. Њихово експресивно значење повезано је са интензивирањем/интензивношћу радње и може се дефинисати као „изразита изражајност” или „изразити интензитет”. Овако дефинисано конотативно значење глаголског

¹⁵ Термин преузимамо и тумачимо према Буграском (Бугарски 1997, 2003).

експресива по правилу има и своје језичко-структурне показатеље^{16,17}, а у нашем истраживању, то је образац конструкције који смо дефинисали у претходној дискусији.

5. ЗАКЉУЧНЕ НАПОМЕНЕ

Приказано истраживање имало је за циљ да анализира те да теоријски обједини запажања о синтаксичким и семантичким својствима идиоматизованих конструкција са денотацијом квази резултата у модерном језику. У раду се, сходно томе, износи низ разматрања праћених закључцима, које ћемо овде кратко сумирати.

У погледу формалне структуре, прототипска конструкција са значењем квази резултата¹⁸ подударна је са модулалним обрасцем којим се у модерном језику исказује аблативни генитив са предлогом ОД, ИЗ и С(А), уз одређене варијације и модификације које су пре свега условљене семантиком глагола и типом локализатора. Због доминантно семантичког карактера конструкције који се неконвенционалним и арбитрарним принципима мапирања преноси на ниво синтаксе, за њену анализу потребан је теоријски модел који има „увид” у ову врсту семантичко-синтаксичке специфичности. Такав теоријски модел који смо усвојили у овом истраживању је Граматика конструкција.

Показано је да су обавезни елементи конструкције глаголски предикат који може бити транзитивни, интранзитивни или рефлексивни глагол (свршени или семелфактивни) и предлошко-падежна синтагма. По типу акционалности, конструкције са денотацијом квази резултата којима се суштински означава појачани интензитет радње, спадају у класу ателичних процеса, или активности, што је последица сложене структуре догађаја конструкције. У погледу значења, овакве конструкције припадају експресивној лексици у модерном језику, и то глаголским експресивима, будући да се њима по правилу интензивира значење исказане радње, тј. они се не користе за њено неутрално, неафективно исказивање. Због својих дистинктивних обележја која су семантичка, синтаксичка и дискурсна, идиоматизоване конструкције које припадају типу квази резултатива заокупљају вишедимензионални лексички

¹⁶ То могу бити семантичка и семантичко-морфолошка деривација и композиција нарочитог типа, творбено немотивисана номинација необичне гласовне структуре, карактеристична синтаксичко-семантичка и морфолошка својства и сл. (Ристић 2004: 46).

¹⁷ Бјелетић (1994: 356) констатује да префикси дају глаголској радњи додатну, прецизнију нијансу кретања и такође сматра да префикси појачавају радњу изражену глаголом, истичу је, и на тај начин се постиже извесна експресивност значења.

¹⁸ У релевантној литератури користи се и термин *конструкциони идиом* (енг. *constructional idiom*) (уп. Каликавер/Декендоф 2005; Миливојевић 2016)

простор који због своје ширине и комплексности отвара велики број тема за будућа слична истраживања.

КОРПУС

СрпКор 2013: Душко Витас, Милош Утвић, „Корпус савременог српског језика (СрпКор), верзија СрпКор2013”, Група за језичке технологије Универзитета у Београду, <http://www.korpus.matf.bg.ac.rs/korpus> (датум приступа: 01.09.2021).

ЛИТЕРАТУРА

- Биверз/Левин/Там 2009:** J. Beavers, B. Levin and S. W. Tham, “The Typology of Motion Expressions Revisited”, *Journal of Linguistics* 00, 1–82.
- Бјелетић 1994:** М. Бјелетић, О неким експресивним глаголским префиксима, *Говори призренско-тимочке области и других дијалеката (Зборник радова са научног скупа)*, Ниш, 351–358.
- Бјелетић 2006:** М. Бјелетић, *Исковрнути глаголи: типови експресивних превербалних форманата у српскохрватском језику (на српском и хрватском језичком материјалу)*, Београд: Институт за српски језик САНУ.
- Бугарски 1997:** Р. Бугарски, Жаргонизација у творби речи, *Научни састанак слависта у Вукове дане 26/2*, 301–308.
- Бугарски 2003:** Р. Бугарски, *Жаргон, Лингвистичка студија*, Београд: Библиотека XX век.
- Вендлер 1967:** Z. Vendler, Verbs and Times. *Philosophical Review*, 56, 143–160.
- Герке 2005:** В. Gehrke, “The prepositional aspect of Slavic prefixes and the goal-source asymmetry.” *Proceedings of the ESSLLI workshop on Formal semantics and cross-linguistic data*, 47–56.
- Герке 2008:** В. Gehrke, *Ps in Motion: On the Semantics and Syntax of P Elements and Motion Events*. LOT Dissertation Series.
- Голдберг 1995:** А. Е. Goldberg, *A Construction Grammar approach to argument structure*, Chicago: Chicago University Press.
- Голдберг 1997:** А. Goldberg, “The relationship between verbs and constructions”, In: М. Verspoor, К. Dong Lee & Е. Sweetser (eds.), *Lexical and syntactical constructions and the construction of meaning:*

Proceedings of the Bi-Annual ICLA Meeting in Albuquerque, July 1995, Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins, 383–398.

- Голдберг 2006:** А. Е. Goldberg, *Constructions at Work: The Nature of Generalization in Language*, Oxford: Oxford University Press.
- Голдберг/Цекендоф 2004:** А. Е. Goldberg, R. Jackendoff, “The English Resultative as a Family of Constructions”, *Language*, Vol. 80, No.3, 532–568.
- Ивић 1961:** М. Ивић, О појавама синтаксичке обавезности, *Годишњак Филозофског факултета у Новом Саду*, VI, 180–190.
- Ивић 1983:** М. Ивић, *Лингвистички огледи*, Београд: Просвета.
- Каликавер/Цекендоф 2005:** Р. W. Culicover, and R. Jackendoff, *Simpler Syntax*, Oxford: Oxford University Press.
- Кариер/Рандал 1992:** J. Carrie and J. H. Randall, “The Argument Structure and Syntactic Structure of Resultatives”, *Linguistic Inquiry* 23(2), 173–234.
- Кликовац 2000:** Д. Кликовац, *Семантика предлога: студија из когнитивне лингвистике*, Београд: Филолошки факултет.
- Ковачевић 1981:** М. Ковачевић, Префиксација и њен утицај на форму и семантику синтагме, *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 16/1, 119–129.
- Кристи 2010:** Е. Christie, “Using Templates to Account for English Resultatives”, In: М. Butt, Т. Holloway-King (eds.), *Online Proceedings of the LFG '10 Conference*, CSLI Publications, 155–164.
- Кристи 2011:** Е. Christie, “Investigating the differences between the English wayconstruction and the fake reflexive resultative construction”, In: L. Armstrong (ed.), *Proceedings of the 2011 annual conference of the Canadian Linguistic Association*, 1–14.
- Крифка 1992:** М. Krifka, “Thematic Relations as Links between Nominal Reference and Temporal Consitution”, In: I. A. Sag and A. Szabolsci (eds.), *Lexical Matters*, CSLI. 29–53.
- Крофт 2010:** W. Croft et al., “Revising Talmy’s typological classification of complex events”, In: H. Boas (ed.), *Contrastive construction grammar*, Amsterdam: John Benjamins, 201–235.
- Левин 1993:** В. Levin, *English Verb Classes and Alternations: A Preliminary Investigation*, Chicago: The University of Chicago Press.

- Левин 2000:** B. Levin, “Aspect, Lexical Semantic Representation, and Argument Expression”, *BLS 26: General Session and Parasession on Aspect*, 413–429.
- Левин/Рапапорт Ховав 2004:** B. Levin and M. Rappaport Hovav, “The Semantic Determinants of Argument Expression: A View from the English Resultative Construction”, In: J. Gu’eron and J. Lecarme, (eds.), *The Syntax of Time*, Cambridge, MA: MIT Press, 477– 494.
- Миливојевић 2007:** Н. Миливојевић, Теличне партикуле у енглеском и перфективни префикси у српском језику – глаголски вид или тип глаголске ситуације?, *Годишњак Филозофског факултета у Новом Саду*, 32, 397–407.
- Миливојевић 2010а:** Н. Миливојевић, Motion expression and framing in English and Serbian, у: Љ. Суботић, И. Живанчевић-Секеруш (ур.), *Сусрет култура, Пети међународни интердисциплинарни симпозијум (зборник радова)*, књига I, Нови Сад: Филозофски факултет, 633–640.
- Миливојевић 2010b:** Н. Миливојевић, Синтаксички субјекат као телеолошки агенс глагола емитовања звука у енглеском и српском језику, *Годишњак Филозофског факултета у Новом Саду*, 35/2, 302–312.
- Миливојевић 2016:** Н. Миливојевић, *Конструкциони идиоми у енглеском и српском језику*. Е-дисертација10, Нови Сад: Филозофски факултет, <<http://digitalna.ff.uns.ac.rs/sadrzaj/2016/978-86-6065-384-2.>>, 01.09.2021.
- Миливојевић 2017:** Н. Миливојевић, О структури и класификацији конструкција директивног кретања са глаголима стварања звука у српском језику, *Српски језик*, 22, 587–608.
- Миливојевић 2021:** Н. Миливојевић, “Contrasting the Semantics of Emission Verbs in English and Serbian”, *The Eleventh International Interdisciplinary Symposium Encounter of Cultures*, Novi Sad (рад у штампи).
- Нанберг/Саг/Васов 1994:** G. Nunberg, I. Sag and T. Wasow, “Idioms”, *Language*, Vol. 70, No 3, 491–538.
- Новаков 2005:** П. Новаков, *Глаголски вид и тип глаголске ситуације у енглеском и српском језику*, Нови Сад: Футура публикације.
- Пипер и др. 2005:** П. Пипер и др, *Синтакса савременога српског језика*, Београд: Институт за српски језик САНУ.
- Прћић 2008:** Т. Прћић, *Семантика и прагматика речи (друго допуњено издање)*, Нови Сад: Змај.

- Ристић 2004:** С. Ристић, *Експресивна лексика у српском језику*, Београд: Институт за српски језик САНУ.
- Талми 1985:** L. Talmy, “Lexicalization patterns: Semantic structure in lexical forms”, In: T. Shopen, (ed.), *Language Typology and Syntactic Description Vol. 3: Grammatical Categories and the Lexicon*, New York: Cambridge University Press, 57–149.
- Талми 1991:** L. Talmy, “Path to realization – via aspect and result”, *Proceedings of BLS 17*, 480–519.
- Фагард/Стошић/Черути 2017:** B. Fagard, D. Stošić and M. Cerutti, “Within-type variation in Satellite-framed languages: The Case of Serbian”, *Sprachtypologie und Universalienforschung STUF 70(4)*, 637–660.
- Фанего 2017:** T. Fanego, “The trolley rumbled through the tunnel: On the History of the English Intransitive Motion Construction”, *Folia Linguistica Historica 38*, 29–73.
- Хај/Кенеди/Левин 1999:** J. Hay, C. Kennedy and B. Levin, “Scalar structure underlies telicity in Degree Achievements”, *Proceedings of SALT 9. Ithaca*, NY: Cornell Linguistics Circle Publications, 127–144.
- Хилперт 2014:** M. Hilpert, *Construction Grammar and its application to English*, Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Хлебец 1990:** B. Hlebec, *Aspect, Phases and Tenses in English and Serbo-Croatian*, Grazer Linguistische Monographien 8. Graz: Institut für Sprachwissenschaft der Universität Graz.
- Цекендоф 2015:** R. Jackendoff, “In Defence of Theory”, *Cognitive Science 41*, 185–212.

ON THE SYNTAX AND SEMANTICS OF CONSTRUCTIONAL IDIOMS DENOTING FAKE RESULTS IN SERBIAN

Summary

The central aim of the present research is to examine and explain the formal and semantic features of fake resultative constructions in Serbian. Fake resultatives belong to a network or a “family” of related resultative constructions. This fact is demonstrated by a number of shared constructional features, both syntactic and semantic, which are often valid cross-linguistically. The resultative “family network” in Serbian includes the following constructions: directed and undirected motion, “sound/light + motion” constructions, change of state/location constructions and fake resultatives. Turning to the syntactic argument structure of the fake resultative sentence, it is predicated by general principles of

argument linking, while the aspectual structure of the sentence is defined and determined by the aspectuality of the constructional subevent. Furthermore, the semantics and syntax of resultatives in general explain the potential possibilities for the relevant temporal relations between the two subevents within the constructional event template. There is also a great deal of idiosyncrasy involved in fake resultatives as well as within the general resultative continuum of constructions. This research takes up the dominant theoretical perspective of Construction Grammar (Goldberg 1995, 2006; Goldberg/Jackendoff 2004). According to this model of analysis, constructions denoting fake result represent conventionalized structural patterns which do not correspond directly to the related semantic and conceptual readings. This is to say that the overall meaning of the construction is predicated by the construction itself on the level of syntax, but fake result readings may also be triggered by individual construction constituents: fake objects, fake motion scales and fake reflexive verbs. In Serbian, the prototypical syntactic pattern underlying fake resultatives is the genitive case construction with Serbian prepositions OD, IZ and S(A). These prepositions are the obligatory arguments of the construction which are responsible for fake result licensing, along with verb prefixes and case suffixes, all of which belong to the class of satellites in Serbian. Finally, in terms of lexical aspect, Serbian fake resultatives trigger default activity readings with the expressive function of high action intensity. Due to the fact that they do not express real results, but only intensify the event lexicalized by the head V, these constructions are treated as lexical expressives in Serbian. The theoretical conclusions presented in the paper are backed by the corpus examples from the Serbian online corpus SrpKor2013.

Key words: constructional idiom, fake result, Construction Grammar, argument structure, event structure, expressive verb lexemes.

Nataša R. Milivojević